

Рецензія
на дисертацію
Заваринської Марії Сергіївни
«Мовні засоби творення невизначеності в англomовній
постмодерністській мінімізованій прозі»,
яка подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
035 Філологія. — Львівський національний університет імені Івана Франка,
Львів, 2023.

Дисертація Марії Сергіївни Заваринської на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія». — Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2023, присвячена аналізу мовних засобів творення невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі. На тлі теоретичних розмірковувань Марія Сергіївна Заваринська констатує, що *англomовна постмодерністська мінімізована проза є жанром експериментальної літератури, що розвинувся у другій половині ХХ ст. Експериментальність цієї прози розкрито через поєднання редукованої літературної форми та літературного змісту, наповненого лінгвальними засобами, котрі власне й слугують конструктами (наше – ІБ) творення невизначеності художнього текстового світу постмодерну. Невизначеність¹, яка першочергово провокує сумнів трактування з позиції читача, призводить до множинності значень та характеризує цей тип тексту як відкритий когнітивно-синергетичний текстовий простір і котрий описано М.С. Заваринською у макрофілологічному вимірі (тісній інтеграції мови й літератури), ідеї якого закладено львівською школою професора Олексія Чичеріна².*

Методологічно обґрунтованим є квадриптихний розгляд невизначеності в англomовному постмодерністському мінімізованому художньому тексті у праці М.С. Заваринської:

▪ у вимірі комбінаторної семантики, *творення невизначеності відбувається через деструкцію принципів валентності³ мовних одиниць (слів, речень, словосполучень), до мовних засобів, які порушують валентність М.С. Заваринська*

¹ Ben Bellit. *The Forged Feature. Towards A Poetics of Uncertainty. New and Selected Essays.* New York, Fordham University Press, 1995, 279 p.

² О.В. Чичерін. *Существует ли филология// Иноземна філологія. Республіканський міжвідомчий науковий вісник.* Львів, вид-во Львівського державного університету, 1990, Випуск 100, С. 33 – 36.

³ Thomas Herbst, Katrin Götz-Votteler. *Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues.* Mouton City: De Gruyter, 2007. 405 p.;

відносить атипові лексичні комбінації (авторські поєднання слів у тексті), які автор створює через лексико-семантичний та стилістичний тип нівелювання валентності.

- у вимірі нарративу тексту *творення невизначеності відбувається* через композиційно-стилістичні модифікації структури постмодерністського мінімізованого художнього тексту, що впливає з нарративно-ризоматичного принципу текстової побудови цього типу тексту.

- у вимірі теорії концептуальної інтеграції *творення невизначеності відбувається* через розшифрування концептуальних тропів, як виявів невизначеності завдяки лінгвокогнітивній процедурі мапування в авторській та читацькій зонах у форматі когнітивної емергентної структури, як концептуального простору, стилістично актуалізованого в нарративі тексту.

- у вимірі відкритого лінгвосинергетичного текстового простору (і.е. композиційно-стилістичної структури мінімізованого художнього тексту) *творення невизначеності відбувається* у мінімізованому текстовому просторі на синергетичних засадах розвитку системи, де мовні засоби творення невизначеності спрямовані на формування когнітивної емергентної структури, що стає відкритою до взаємодії в авторській та читацькій зонах.

Авторка наукової ідеї здійснила інтегрований аналіз мовних засобів творення невизначеності в досліджуваному типі текстів із залученням макрофілологічного підходу до жанрового, комунікативно-прагматичного, нарративного, когнітивного й синергетичного опису об'єкта пізнання.

Актуальність дисертаційної розвідки продиктована розширенням досліджень різножанрових і різнотематичних текстів, мінімізованих художніх текстів зокрема, у вимірі дискурсно-когнітивних та когнітивно-синергетичних студій. Вона пов'язана передусім з визначенням лінгвального складника невизначеності мінімізованих художніх текстів у макрофілологічному ключі. Значущість аналізу підсилена також актуалізацією конструктів невизначеності як структурного, когнітивного та інтерпретаційного феномену у художньому текстовому просторі досліджуваних творів сучасності.

Практична цінність отриманих наукових результатів полягає у їх застосуванні під час викладання спецкурсів з інтерпретації експериментальних художніх текстів, розробці авторських курсів з проблематики постмодерністського оповідного дискурсу, у навчальному процесі для фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей, зокрема у викладанні дискурсної стилістики («Стилістичний синтаксис»), «Дискурсна стилістика тексту») і лексикології («Лексична семантика»),

лінгвопоетики, експериментальної англомовної літератури («Сучасна англомовна мінімізована проза»).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика і проблематика дисертації відповідають профілю досліджень, які виконуються на кафедрі світової літератури Львівського національного університету: «Світова література в науковому дискурсі ХХІ століття: проблеми, тенденції, перспективи» (державний реєстраційний номер: 0117U001393, термін виконання: 2017-2019 роки), «Світова література в науково-методологічному дискурсі ХХІ століття: теорія, поетика, культурологічні аспекти» (державний реєстраційний номер: 0120U101965, термін виконання: 2020-2022 роки), «Світова література в сучасному науковому дискурсі: методологія, вектори інтерпретації, культурологічний контекст» (державний реєстраційний номер: 0123U102610, термін виконання 2023-2027 роки).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 77/11 від 27.11.2019 р.

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні мовних засобів творення невизначеності в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі в орбіті постмодерністської поетики у руслі комбінаторної семантики, наратології та лінгвосинергетики.

Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання низки завдань пов'язаних з: формуванням теоретичних основ дослідження явища невизначеності у руслі гуманітарно-природничої наукової парадигми, обґрунтуванням лінгвосинергетичних засад та лінгвокогнітивних механізмів формування поняття «невизначеність» та механізмів його творення у наративній площині з позицій комбінаторної семантики, розробкою комплексної методики аналізу мовних засобів творення невизначеності в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі.

Об'єктом дослідження є явище невизначеності в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі.

Предмет дослідження – мовні засоби вираження невизначеності, а також наративні, лінгвокогнітивні та лінгвосинергетичні механізми її творення в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі.

Матеріалом дослідження слугувала авторська картотека контекстуальних репрезентацій корпусу конститuentів мовних конструктів (структур) вираження невизначеності (3023 одиниці), які виокремлено методом суцільного виписування із 5463 умовних сторінок досліджуваного репертуару англомовної

постмодерністської мінімізованої прози.

Джерельною базою праці стали сучасні художні тексти АПМП англomовних авторів ХХ ст. (Л. Девіс, С. Саматар, З. Шомбарг, С. Сіду, С. Штайнберг, Дж. Тсенг, Е. Гемпель, К. Уотс, О. Леві, Б. Гетем, Р. Джофрі, Д. Хенсон, Б. Мед, Д. Калаган, Д. Волес, Д. Гувер, Д. Сідні, А. Епштейн, Б. Робізон, Х. Штайнберг, К. Пойнер).

Теоретико-методологічна основа дослідження сформована в межах дискурсно-нарративної та когнітивно-синергетичної наукових парадигм та охоплює праці у царині філософії (Ж. Бодріяр, Ж. Делез, Ж. Ліотар, У.Еко, І. Ж. Дерріда, Ф. Гваттарі, М. Фуко), в яких визначено природу невизначеності через дискурсну онтологію; літературознавства, скеровані на вивчення невизначеності в нарративному плані (Р. Інгарден, В. Ізер, У. К. Бут, Д. Герман) та мовознавчі, в яких увага зосереджена на функціонування мовних одиниць з погляду комбінаторики (С. Кацнельсон, М.Д. Степанова); наукові праці з когнітивної лінгвістики та поетики, які маніфестують художній текст як ментальний простір з емергентними когнітивними структурами, як виявами невизначеності (В. Еванс, Л. І. Белєхова).

Методи дослідження зумовлені метою і завданнями дисертаційної праці та охоплює палітру лінгвістичних та загальнонаукових методів дослідження як от: *описовий метод; інтерпретаційно-текстовий аналіз та метод вибірки; семантичний аналіз; трансформаційний метод; контекстуальний та стилістичний аналіз; дистрибутивний аналіз; жанровий аналіз; трансформаційний метод; метод моделювання.* У праці також використано *лінгвокогнітивну процедуру мапування* для характеристики образу чи кенотипу асоціативно-образного рівня та *аналіз словникових дефініцій.*

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що: *вперше* здійснено комплексне дослідження мовних засобів творення невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі авторів ХХІ століття; обґрунтовано уведення терміна «*нетипова лексична комбінація*» для позначення маркерів постмодерністського експериментального письма, в основі яких лежить нівелювання логічних зв'язків у словосполученні, що призводить до виникнення невизначеності; визначено типи нівелювання валентності для експлікації способів нівелювання сполучальних зв'язків лексем; виявлено типи нарративної невизначеності (*амбівалентна, дифузна, лабіринтна*); доведено, що англomовний постмодерністський мінімізований художній текст є когнітивною емергентною структурою, джерелом розширення конотаційного діапазону мовних одиниць; простежено динаміку досліджуваного типу тексту як динамічної відкритої системи

через лінгвосинергетичну взаємодію автора, тексту і читача.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що її висновки є певним внеском у розвиток теоретичних положень дискурсної стилістики та лінгвопоетики постмодерністських експериментальних художніх текстів. Теоретично значущим і перспективним є здійснена типологізація нівелювання валентності з визначенням НЛК, а також наративної невизначеності, що уможливило подальше вивчення АПМП з наявними МЗТН у лінгвокогнітивному аспекті.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення та практичні результати дисертації обговорювалися на міжнародних конференціях та всеукраїнських наукових конференціях.

Публікації. Основні положення та результати праці викладено у 6 наукових публікаціях, з них 5 одноосібних наукових статей у періодичних фахових виданнях, які входять до відповідного переліку Міністерства освіти і науки України, 1 стаття у співавторстві в іноземному періодичному виданні, що входить до наукометричної бази даних Web of Science, та 11 тез доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура й обсяг дисертації підпорядковані поставленій меті та розв'язанню поставлених завдань. Архітектоніка праці чітка і прозора. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, списку ілюстративного матеріалу та додатків. Бібліографія містить 288 джерел з посиланнями на них у тексті дисертації. Обсяг основного тексту дисертації становить – 140 с. Загальний обсяг дисертації – 198 ст. Додатки А-И містять рисунки. У Додатку I подано список опублікованих праць за темою дисертації.

У вступі сформульовано мету й завдання дослідження, схарактеризовано її об'єкт і предмет, конкретизовано фактичний матеріал і методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність роботи, наведено відомості про її структуру й апробацію отриманих результатів.

Перший розділ «Теоретичні засади вивчення явища невизначеності в англійській постмодерністській мінімізованій прозі» присвячений аналізу англійської постмодерністської мінімізованої прози як жанру та особливостям її поетики, лінгвопоетичних засобів. Тут висвітлено природу поняття «невизначеність» крізь призму дискурсної онтології; окреслено міждисциплінарність поняття «невизначеність»; окреслено значущість наративно-ризоматичного принципу текстотворення; виявлено лінгвосинергетичний та лінгвокогнітивний потенціал функціонування поняття «невизначеності». Заслугою

М.С. Заваринської у цьому розділі є якісний розгляд теоретико-критичної платформи праці з відповідними власними узагальненнями й міркуваннями, хоча в окремих частинах власної критики вони можуть бути доповнені.

У другому розділі «Методологічні засади вивчення невизначеності в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі» запропоновано інтегровану методику, що складається з трьох етапів та поєднує лінгвістичні та загальнонаукові методи і підходи. Методичний алгоритм дослідження М.С. Заваринської прагматично довершений. В його межах прописано поетапний аналіз об'єкта студій. Перший етап передбачає ідентифікацію типів нівелювання валентності, аналізі нетипових лексичних комбінацій. На другому етапі дослідження визначено типи наративної невизначеності, проаналізовано композиційно-стилістичні модифікації. На третьому етапі дослідження відображено емергентні риси невизначеності, що постає чинником творення відкритого лінгвосинергетичного текстового простору.

У третьому розділі «Мовна специфіка творення невизначеності» проаналізовано фігуру ненадійного наратора, його функції у формуванні ненадійної оповіді, яка ґрунтується на наративній невизначеності. Схарактеризовані типи наративної невизначеності. У цьому розділі наукової праці фахово окреслені композиційно-стилістичні та лексико-семантичні засоби творення невизначеності.

У четвертому розділі «Невизначеність в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі: лінгвокогнітивний і лінгвосинергетичний аспекти» увага дисертантки зосереджена на процесі творення когнітивної емергентної структури, що стилістично в тексті функціонує через концептуальні тропи. Обґрунтовано невизначеність в плані творення відкритого лінгвосинергетичного текстового простору.

У висновках узагальнено отримані результати й окреслено перспективу подальших наукових пошуків у царині студій про невизначеність⁴ в англomовній постмодерністській мінімізованій прозі, а також на матеріалі і джерельній базі різножанрового, різнотематичного й різностильового характеру.

Всі зазначені моменти дозволяють кваліфікувати роботу М.С. Заваринської

⁴ Ben Bellit. *The Forged Feature. Towards A Poetics of Uncertainty. New and Selected Essays.* New York, Fordham University Press, 1995, 279 p.; C. Namwali Serpell. *Seven Modes of Uncertainty.* Cambridge, London, Harvard University Press, 2014, 403 p.; *Literary Theories of Uncertainty.* Ed. by Mette Leonard Hoeg. London/New York, Bloomsbury Academic, 2021, 225 p.; Timothy J. Reiss. *The Uncertainty of Analysis. Problems in Truth, Meaning, and Culture.* Ithaca and London, Cornell University Press, 2018, 318 p.

як самостійне комплексне лінгвістичне дослідження, яке відповідає сучасному рівню наукових знань. Утім звернемо увагу на деякі полемічні міркування чи зауваження, які однак не впливають на загальну позитивну оцінку праці. Вони кличуть до дискусії і носять рекомендаційний характер.

Стверджую, що певні пункти й підпункти дисертаційної праці М. С. Заваринської, хоча й надміру вибуялі за обсягом і присвячені розмаїтим характеристикам невизначеності, хиблять у використанні деяких ключових понять (термінів) метамовного ґатунку, котрі мають розтяжне (яке можна б пояснювати по-різному) розуміння авторкою, і котрі видаються не цілком прозорими при тлумаченні. Відтак у представленні праці є потреба у додатковому уточненні таких положень:

1. Тип досліджуваного тексту у праці є відкритим лінгвосинергетичним динамічним простором з фрагментами невизначеності, де співіснують авторська й читацька зони. Що Ви імплікуєте в утворення невизначеності у кожній з цих зон?

2. Якими критеріями Ви послуговувалися під час відбору матеріалу вивчення та одиниці аналізу?

3. На Вашу думку як виявляється емергентність в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі?

4. Чи можна простежити генезу жанру англомовної постмодерністської мінімізованої прози на тлі Ваших теоретико-методологічних розмірковувань?

Утім це лише думки шанованого рецензента, навіяні читанням.

Дисертація М.С. Заваринської «Мовні засоби творення невизначеності в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі» є оригінальним задумом та завершеною науковою працею актуальної проблематики дискурсної наратології, лінгвістики тексту, когнітивної синергетики і котра виокремлюється перспективністю. Її оформлення відповідає чинним вимогам. Структура і зміст дисертації логічна і відображають заявлені авторкою завдання. Інтегрованість теоретичного та емпіричного аналізу, залучення великого кола експертних думок роблять висновки до кожного розділу і до праці загалом доказовими і переконливими.

Дисертаційна робота «Мовні засоби творення невизначеності в англомовній постмодерністській мінімізованій прозі» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40, а її автор, Заваринська Марія Сергіївна, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Іван БЕХТА